

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի յիշատակութիւնը տարին երեք անգամ կը կատարուի Հայց. եկեղեցիին կողմէ: Առաջինը այս տարի տօնուեցաւ Մարտ 14ին, Մեծ Պահոց շրջանին՝ Զատիկէն երկու շաբաթ առաջ, Շաբաթ օր, ի յիշատակ Խոր Վիրապ մանկուն. երկրորդը՝ Մայիս 30ին, ի յիշատակ Խոր Վիրապէն ելլելուն. իսկ երրորդը պիտի տօնուի Յունիս 13ին, ի յիշատակ իր նշխարներուն գտնուելուն:

ԿՆՍԱՆՔԸ

Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ ծնած է երրորդ դարուն, 230 թուականին, և վախճանած՝ 326ին: Ուստի ան ապրած է 87 տարիներ:

Լուսավորիչ զաւակն է Պարթևաց ցեղէն Անակ անուն հայաւ մը՝ որ Տրդատին հայրը, Խոսրով թագաւորը սպաննեց Պարսից Արտաշէս թագաւորի զրդուծով: Այդ իսկ պատճառաւ իր սերունդը օրէ անցուեցաւ և կոտորածէն ազատեցաւ միայն մէկ տարեկան իր օրդին՝ Սուրէնը, որ հետագային Գրիգոր Լուսավորիչ կոչուեցաւ: Ան կեսարիա զրկուեցաւ, հոն մեծցաւ աւերթուեցաւ քրիստոնէական կրօնքի ուսմունքներով. ապա մոմսնացաւ Մարիամ անուն աղջկան մը հետ և օրհնուեցաւ երկու մանչ զաւակներով, Արիստակէս և Վրթանէս:

Երբ որ կեսարիայէն Հայաստան վերադարձաւ, սկսաւ ծառայել Տրդատ թագաւորի պալատին մէջ իբր քարտուղար: Տրդատ թագաւոր հրամայեց իրեն որ Հայաստանի Անահիտ շատուածուհիին զոհեր մատուցանէ: Գրիգոր մերժեց Դրիստոսը ուրանալ և կռուքին առջև երկրպագութիւն ընել, որովհետեւ իրաւ քրիստոնեայ մըն էր:

Իրաւ քրիստոնեայ մը անհրաժեշտութեան պարագային կը մեռնի, բայց իր կրօնքը չի կրնար ուրանալ: Անոնք որ

դիւրաւ իրենց կրօնքը կ'ուրանան, կրօնք չունենալուն համար այդ կ'ընեն. այլ խօսքով կ'ուրանան այն՝ զոր չունին: Կրօնքը կեանք է, նկարագիր է, Աստուծոյ հետ դարձակցիլ է և Անոր ներկայութիւնը վայելելով ծառայութեան կեանքի նուիրումը ապրելակերպ է: Հագուստ մը չէ կրօնքը որ մարդ իր ուզած տանն հանէ աւ մէկդի նետէ: Ան ներքին հոգեկան վիճակ մըն է, զայն ուրանալը՝ հաւատարագօր է տիեզերական արժէքներուն դէմ ապստամբութեան մը: Հետեւաբար Լուսավորիչ մերժեց բացարձակապէս Տրդատ թագաւորին այս անընդունելի առաջարկը:

Ասոր վրայ Տրդատ թագաւոր սաստիկ բարկացաւ, և իրեն զանազան չարչարանքներու ենթարկել տալէ վերջ զայն Արտաշատի խոր վիրապը նետեց՝ ուր Գրիգոր մնաց ամբողջ տասնհինգ տարի: Կ'ըսուի թէ բարեպաշտ կին մը ամէն օր հաց մը կը նետէր վիրապէն ներս: Հաւանաբար ատիկա Տրդատի քրոջ՝ Խոսրովագուխտի թելադրութեամբ էր, և կամ Խոսրովագուխտ ինքն էր որ անձամբ հացը կը նետէր, որովհետեւ զաղանի համակրանք ունէր քրիստոնէութեան հանդէպ: Հետագային, ինք պատճառ եղաւ որ Լուսավորիչ հանուի Խոր Վիրապէն՝ ազատելու համար Տրդատը անբուժելի համարուող հիւանդութենէն:

Խոր Վիրապէն ազատելէն և Տրդատ թագաւորի քրիստոնեայ դառնալէն ետք, Լուսավորչի առաջին նպատակներէն մին եղաւ հայ ժողովուրդին՝ դէպի քրիստոնէութիւն զանգուածային դարձը ապահովել: Այսպէս, փրկչական 301 թուականին, Տրդատ թագաւորի հրովարտակով հայ ժողովուրդը հանդիսացաւ պատմութեան մէջ քրիստոնէութիւնը որպէս պետական կրօնք ընդունող առաջին ազգը: Լուսավորիչ յետոյ կեսարիա գնաց, Ղեւոնդիոս Արքեպիսկոպոսէն եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ և եղաւ հայոց առաջին կաթողիկոսը:

ԳՐԻԳՈՐԷԱՒԵՐԻՆԸ

Լուսավորչի գործունէութիւնը, լաւ ևս է ըսել՝ հայ ժողովուրդին մատուցած ծառայութիւնը, կարելի է երեք մասի բաժնել:

1. Մեծագոյն ծառայութիւնը, անկասկած, իր կատարած առաքելական գործն է, ինք առաքեալ մը չէր, բայց մեր մէջ առաքեալի գործ կատարեց: Պօղոս և Բարնաբաս Եփեսոսի 12 առաքեալներէն չէին, յետոյ դարձի եկած քրիստոնեաներ էին, բայց Գործք Առաքելոցի ԺԳ. գլխուն մէջ երկուքն ալ առաքեալ կը կոչուին, որովհետեւ առաքեալներու հետ առաքելական գործ կատարեցին: Եթէ Լուսաւորիչ ալ առաքելական դարու մը մէջ ապրած ըլլար՝ անտարակոյս ինք ևս առաքեալ պիտի կոչուէր:

Հայ ժողովուրդը սակայն դինք Լուսաւորիչ տիրապետող պատուեց ու մեծարեց: Թաղէսս ու Բարթողիմէոս առաքեալներ՝ առաջին Լուսաւորիչ, իսկ ինք՝ երկրորդ Լուսաւորիչ կը նկատուին Հայ Եկեղեցիին կողմէ: Տիազոս մը, ուրիմ, որով ան համահաւասար գետնի մը վրայ կը կենայ Թաղէսս և Բարթողիմէոս առաքեալներուն հետ: Անոնք քրիստոնէութիւնը Հայաստան բերին, իսկ ինք՝ զայն հաստատեց ու անականացուց հայութեան մէջ: Ուստի ան արժանի է հայ ժողովուրդի գնահատութեան, քանզի մեր մէջ առաքելական կամ աւետարանչական մեծ գործ կատարեց: Այսպէս. —

ա) Թաղէսս և Բարթողիմէոս առաքեալներու սկսած առաքելական սուրբ գործը տարածեց Հայաստանի մէջ աւելի լայն չափով և մեր երկիրը լուսաւորեց քրիստոնէական հաւատքով:

բ) Աւետարանի պարունակութիւնը հայ ժողովուրդին բացատրեց ու ծանօթացուց: Իր օրով հայերէն լեզուով Աւետարան չըլլալով, ինք յունարէն Աւետարանը կը կարդար, կը թարգմանէր ու կը բացատրէր հայերուն, այսպէս հոգեւոր սնունդ մատակարարելով անոնց:

գ) Քրիստոնէութիւնը հայ կեանքի պայմաններուն պատշաճեցնելով վարդապետ Աշխկերպութեան ասին փոխեց, Տէրնատար Տեառնընդառաջին միացուց, որով հայ ժողովուրդին ուշադրութիւնը հեթանոսութենէ դէպի քրիստոնէութիւն դարձուց: Տարբեր խօսքով, նոր կրօնք ինի լաւագոյն արժէքներուն վրայ պատ-

ուստեց: Ասիկա մեծ ճարտարութիւն պահանջող գործ մըն էր, զոր ինք կրցաւ յաջողութեամբ ի կատար ածել:

դ) Դպրոցներ բացաւ և քրիստոնէական կրօնի ուսումը տարածեց Հայաստանի մէջ:

ե) Աւետարանի պաշտօնեաներ պատրաստեց, քուրմերու զաւակները դաստիարակելով՝ Հայ Եկեղեցիին համար հոգեւոր մշակներ ապահովեց:

2. Երկրորդ կարեւոր գործը եղաւ Հայաստանի մէջ եկեղեցիներ հիմնել և Ս. Էջմիածնայ Մայր Տաճարը կառուցանել:

Երբ 301 թուականին քրիստոնէութիւնը Հայաստանի պետական կրօնքը դարձաւ, Լուսաւորիչ կառաւունքը քանդելով անոնց տեղ եկեղեցիներ հաստատեց, Ս. Էջմիածնայ Մայր Տաճարը շինեց՝ որուն տեղը իրեն յայտնուեցաւ տեսիլքի մը մէջ, և այդ իսկ պատճառաւ անունը Էջ Միածին դրուեցաւ, որ կը նշանակէ Միածինին իջած վայրը:

Շէնքի շինութեան աշխատանքներուն կ'օգնէին Ս. Գր. Լուսաւորիչ, Տրդատ Թաղաւոր, Աշխէն Թագուհի, Խոսրովադուխտ արքայաքոյր և պալատականներ, կիներ և տղերք: Աշխէն Թագուհին, Ալանաց Աշխադար Թագաւորին աղջիկը, երբ իր գողնոցով հող կը կրէր, հայ տիկիներ ևս իրեն հետեւելով նոյնը կ'ընէին:

Այսպէս, տղերք և կիներ միասին կը գործէին Տաճարը կառուցանելու համար: Երբ սոյն համագործակցութեան ոգիով Տաճարին շէնքը շինուեցաւ և աւարտեցաւ, ամէն կողմ եկեղեցիներ շինուիլ սկսան և քրիստոնէութիւնը տարածուեցաւ Հայաստանի մէջ:

3. Լուսաւորիչ ուրիշ կարեւոր մէկ գործն ալ եղաւ Հայ Եկեղեցին կազմակերպել: Իրմէ առաջ Հայաստանի մէջ, առաջին դարէն՝ Թաղէսս և Բարթողիմէոս առաքեալներու օրէն սկսեալ, քրիստոնէութիւնը անկերպարան վիճակի մը մէջ էր: Ինքն էր որ կազմակերպեց եկեղեցին, ինչպէս նաեւ Հայց. Եկեղեցւոյ արարողութիւնները դասաւորեց, ընթերցումները ճշդեց և Հայ Եկեղեցիի նուիրապետութեան հիմը դրաւ:

ՆԱԿԱՐԱԳՐԻՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔԸ

Ի՞նչ էր արդեօք Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի այս եռանդին, նուիրումին և զոհողութեան գաղափարը:

Ուրիշ բան չէր բայց եթէ մտքի դաստիարակութեան հետ սրտի դաստիարակութիւն ևս ստացած ըլլալը: Առաջինը, առանց սրտի դաստիարակութեան անօգուտ է և երբեմն՝ վնասակար իսկ: Առանց սրտի առողջ դաստիարակութեան մարդ չի՛ կրնար ազգասէր և ճշմարիտ քրիստոնեայ ըլլալ, չի՛ կրնար ի նպաստ Աստուծոյ թագաւորութեան սուրբ գործին սանձանդանց զոհողութիւններ յանձն առնել: Լուսաւորիչ ոչ միայն դաստիարակուած միտք, այլ նաեւ ազնուացած սիրտ մըն ալ ունէր. ուրիշ խօսքով, իրաւ քրիստոնեայ մըն էր:

Միւս կողմէ, Լուսաւորիչ բարոյական արժէքները նիւթական արժէքներէն զերազանս կը համարէր: Նիւթական արժէքները — դրամը, ուսումը, ընկերական բարձր դիրքը, տիտղոսներ, ևայլն —, ի հարկէ արհամարհելի բաներ չեն, բայց անոնցմէ վեր բարոյական արժէքներ ալ կան, որոնք աւելի բարձր, աւելի թանկագին և աւելի մնայուն են: Ինք կը գնահատէր զանոնք և նիւթականին տիրանալու համար բարոյականը չէր զոհեր, քանզի նիւթէն ու նիւթականէն վեր մագլցած՝ գաղափարական կեանքի մը կը ձգտէր:

Ու տակաւին, պէտք է յիշել թէ Լուսաւորիչ հաւատքի տէր մէկը ըլլալով հանդերձ կոյր հաւատացող մը չէր. իր հաւատքը իրաւ էր ու կենդանի: Կոյր կամ անուանական հաւատքի վրայ հիմնը-

ւած նկարագրի չէնքը աւագի վրայ հաստատուած տունի մը կը նմանի և երբ հովը փչէ՝ անմիջապէս կը փլի ու հիմնալատակ կը կործանի: Իսկ գիտակից ու կենդանի հաւատքի հիման վրայ կառուցուած քրիստոնէական նկարագրի մը չէնքը հաստատ կը մնայ միշտ, մինչև իսկ ճգնաժամային փոթորկալից վայրկեաններու և հալածանքներու մէջ:

Այս էր պատճառը որ ան իր հաւատքը չուրացաւ, Տրդատ թագաւորին կողմէ հրամայուած չարչարանքները յօժարութեամբ կրեց, և տասնհինգ տարի Խոր վիրապի մէջ մնաց առանց զանդատելու: Հայաստանի մէկ ծայրէն միւսը վազեց, ամէն տեղ Աւետարանին փրկարար լոյսը տարածեց, և իր կենդանի հաւատքին սլոխովը հայ ժողովուրդին անմոռանալի ծառայութիւններ մատուցց: Նմանապէս, իր հաւատքի սլոխովէ էր որ երկնային տեսիլքի արժանացաւ:

Ի՞նչ է հաւատքին օգուտը մեզի, գործնական կեանքի մէջ: Հաւատքը կը հիմնաւորէ մեր համոզումը հոգեւոր իրականութիւններու հանդէպ, տագնապի պահուն մեզ կ'առաջնորդէ Աստուծոյ վստահելու, կը ներշնչէ ու կ'ողբորէ մեզ մեր առօրեայ կեանքի մէջ: Ըստ Բիէռ Լը Տուի, «Դժբախտի բախտաւորութիւնը իր հաւատքն է, իսկ բախտաւորին դժբախտութիւնը՝ իր յուսախաբութիւնը»: Թովմաս Կըթրի կ'ըսէ, «Հաւատքը ողբայարն է րնկեցական կեանքի, վերցո՛ւր զայն մարդոց մեջէն, ահա՛ րնկեցութիւնը կը կործանի իսկոյն»:

Մեր պատմութեան ամենէն մեծ եկեղեցականներէն մէկը, և թերեւս մեծագոյնն է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ իրաւամբ:

Յէզեօ, Գալիթ.

ԳՐ. Ա. ՍԱՐԱԶԵԱՆ.

